

GÁL ISTVÁN
(1912–1982)

Németh László a maga *Tanú éveit* idéző tanulmányában az utána következő nemzedékből egyetlen alakot emelt ki: Gál Istvánt. „Tudás-szomjas, nagy jövőre készülő ifjú”-ként írta le, aki húsz-huszonegy évesen tájékozódásban messze kortársai előtt járt. Benne a szellem emberének új típusát látta, azt, aki „idegeiben író, érdeklődésében tudós és bölcselő, legtágabban talán a régi humanistákhoz hasonlítható”. Egy Közép-Európát kutató folyóirat szerkesztésére szemelte ki őt.

A hetvenévesen, még megvalósítandó elképzelések között 1982-ben elhunyt Gál István nem egészen azt az utat járta be, amelyet Németh László elképzelt a számára. Bár megvalósította a folyóirat-tervet (1934 és 1940 között jelentette meg Apolló címen, Bartók Bélát, Bóka Lászlót, Halász Gábort, Illyés Gyulát, Kodály Zoltánt, Sziklay Lászlót szervezőn munkatársakul), pályája mégsem volt egyenes vonalú. 1940 után általános politikai megfontolások a magyar–angolszász kapcsolatok kutatására irányították figyelmét. Azt kérték-várták tőle, hogy Magyarország esetleges külpolitikai orientációját is alátámasztandó gyűjtse az angolszász és a magyar irodalom találkozásait dokumentáló tényeket. Ez a munkája 1945 után perspektívátlaná vált, a megszólalásban korlátozott kenyérkereső könyvtárosságra, hivatalnokságra szűkült, kitöltve alkotó tevékenységre fordítható éveinek javát. Ezekben az években előbb semmi, később alig valami jelent meg tőle: egy-egy tanulmány, például 1957-ben Reményi Józsefről, a magyar irodalom angol nyelvű ismertetőjéről, egy-egy filológiai jellegű közlemény az 1960-as évek közepén Bartók Béláról és a Kelet-Közép-Európa-kutatás kezdeteiről, Kodályról, Babitsról. Pályája igazában 1972 után kapott nagyobb lendületet. Ekkortól, nyugdíjasként, állandóan csatázva az „orv betegség”-gel, a „nyaláb testi fájdalom”-mal egymás után jelentek meg könyvei, gyűjteményei, tanulmányai. Ezek egy része adatközlés volt; a két világháború közti magyar irodalom- és társadalomtörténet kutatójának fontos forrása; más részük Babitsra vonat-

kozott. Ez utóbbiak között a Babits-filológiában nagyon fontos kiadványok – pl. a *Babits Adyról*, a *Babits–Szilasi levelezés* mellett jelentős tanulmányok szerepelnek. Egy-egy mű elemzése kapcsán a Forrásban, a Dunatájban és a Vigiliában Gál István leírta a Babits-vers keletkezésének sok jellemző mozzanatát, bemutatta a versépítő módszer világirodalmi párhuzamait, felhívta a figyelmet az életmű belső logikájára.

Életének legfontosabb ténye azonban az Apolló szerkesztése volt. Sokan felismerték ezt a háború felé tartó Magyarországon. Ignotus és az egész baloldali sajtó mellett felismerte ezt Halász Gábor, Szerb Antal és Veres Péter is, aki az Apollóban megjelenő virtuális Közép-Európa-eszmét korszerű és követendő feladatnak minősítette akkor. Az Apolló jelentőségét a mai irodalomtörténetírás is nagyra tartja már. Ahogy az öregedő Bessenyeit Kazinczy megpróbálta rávenni a bécsi testőrök sorsának megírására, úgy formálódott az igény és kívánság, hogy Gál István írja meg folyóirata történetét. Bessenyei nem tett eleget Kazinczy felhívásának. Gál István teljesítette a korszak kérését. Halálos ágyán már csak az foglalkoztatta, mikor jelenik meg elkészült válogatása és az Apolló históriáját összefoglaló hosszabb cikke . . .

SIPOS LAJOS

BESZÁMOLÓ A TÁRSASÁG 1982. ÉVI MUNKÁJÁRÓL VÁNDORGYŰLÉSEK

Tavaszi vándorgyűlésünket 1982 április 23–25 között Orosházán tartottuk a TIT Irodalmi Választmányával, Békés megyei szervezetével és Orosháza város Tanácsával közös rendezésben. Alaptéma *A vihar-sarok irodalma, népe, társadalma*; ezen belül Darvas József munkássága volt. Mihály András tanácselnök és Tolnai Gábor megnyitója után Pölöskei Ferenc tartott előadást *Agrárszocialista mozgalmak hagyományai a Viharsarokban* címmel. Ezután Szabó Ferenc Orosháza társadalmának fő vonásairól beszélt a századfordulótól a felszabadulásig. Kósa László a Viharsarok néprajzát vázolta fel, Elek László pedig irodalmát, Tánccsistól Darvasig.

A második napon Pálmai Kálmán elnökle mellett Bata Imre tartott előadást a szociográfia és az önéletrajz kapcsolatáról, majd Czine Mihály Darvas Józsefről. Fábián Zoltán Darvas szociográfiájáról, Rádics Károly

Darvas és Móricz kapcsolatáról, Sziklay László a szomszédnépek ruralistáiról szolt. Tolnai Gábor a nyugati szociográfiák néhány problémáját vetette fel.

A harmadik napon Kulin Katalin vezetésével kerekasztal-beszélgetés volt a pikareszkról Galla Endre, Nagy István, Neményi Kázmér, Süpek Ottó, Szász Annamária, Takács Ferenc és Tarján Tamás részvételével.

A vándorgyűlés résztvevői megkoszorúzták Darvas József szülőházát.

*

Arany János halálának 100. és Goethe elhunytának 150. évfordulója alkalmából Társaságunk, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, a TIT, Nagykőrös városa és az Arany János Társaság háromnapos vándorgyűlést tartott Nagykőrösön 1982 okt. 15–17. között.

A vándorgyűlés Kocsis Jánosné tanácselnök és Czine Mihály köszöntő szavai után kezdődött. Mezei József *Két bekezdés Arany költészetéről* címen tartott előadást, majd Kiczenkó Judit Arany öregkori önarckép-verseiről beszélt, Csűrös Miklós a *Toldi szerelmének* új megközelítését, elemzését adta, Novák László Arany nagykőrösi kultuszát elemezte.

Másnap Tolnai Gábor bevezetője után Sötér István *Arany, az útke-reső* címen adott elő (előadása megjelent az Új Írás 82/12-es számában). Nagy Miklós Arany Bánk bán-tanulmányáról; Pálmai Kálmán a Nyugat Arany-képéről (előadása megjelent az Új Írás 83/1-es számában); Alexa Károly Arany hatásáról beszélt a mai magyar lírára.

A harmadik napon Wéber Antal elnökölt. Halász Előd a magyarországi Goethe-recepcióról tartott előadást. Pók Lajos Goethe esztétikai nézetéről, Walkó György pedig a Goethe-év tanulságairól szolt.

Az ülésszak idején nyílt meg az Arany János emlékkiállítás Novák László rendezésében. A kiállítást Wéber Antal nyitotta meg. A nagykőrösi Arany-szobornál Nagy Miklós mondott emlékbeszédet, s a résztvevők elhelyezték koszorúikat a Stróbl Alajos alkotta szobor talapzatánál. Az ülésszak anyaga kötetben is megjelenik.

RENDEZVÉNYEK Felolvasó- és vitaülések

Rendezvényeinkről 1982-ben is rendszeres híradás jelent meg a napisajtóban és az Élet és Irodalomban.

*

Február 18-án *Dsida Jenő*ről emlékeztünk meg. Nemes Nagy Ágnes előadásához Bárdos László és Szász Ferenc szólott hozzá.

*

Március 11-én Bitskey István és Hargittay Emil *Pázmány, a politikus, és az író* címmel tartottak előadást.

*

Május 13-án *Párhuzamos életművek – Krleža és Olbracht* – munkásságáról Spiró György tartott előadást. Felkért hozzászóló Lőkös István volt.

*

Kunszentmiklóson szeptember 24-én Baksay Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából emlékülés volt közös rendezésben Kunszentmiklós nagyközség Tanácsával és a Damjanich János Gimnáziummal. Baksay munkásságát Vargha Balázs, Tálasi István, Mészöly Dezső, Illyés Bálint méltatta. Az elnöki teendőket Wéber Antal látta el.

*

Október 7-én Bóta László és Marczaly Ferenc *Egy XVII. századi ballada dalunk (Rákóczi Sámuel) fejlődéstörténete* címen olvasták fel dolgozatukat.

*

November 3-án az ELTE XX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke, az MTA Irodalomtudományi Intézete és Társaságunk a 80 éves Illyés Gyula előtt tisztelgett. A kétnapos ülészakot Pölöskei Ferenc dékán nyitotta meg. Előadást tartott Szabad György, Czine Mihály, Kiss Ferenc, Béládi Miklós, Fodor András, Koczkás Sándor, Almási Miklós, Tarján Tamás, Kabdebó, Lőránt, Szabolcsi Miklós, Lőrincze Lajos, Kocsis Rózsa, Bodnár György, Vasy Géza, Kulcsár Szabó Ernő, Szegedy-Maszák Mihály. Az elnöki teendőket Király István, Hubay Miklós, Pálmai Kálmán, Tolnai Gábor látta el. Az ülészak anyaga a tanszék kiadványaként megjelenik.

*

November 25-én a *Mai török irodalomról* Hazai György tartott előadást. Felkért hozzászóló Tasnádi Edit volt.

*

Verseghy Ferenc születésének 225. és halálának 160. évfordulója alkalmából 1982. december 3-án Szolnokon tudományos emlékülés volt, melyet Társaságunk, az MTA Irodalomtudományi Intézete, a TIT Irodalmi Választmánya és Szolnok megyei Szervezete, valamint a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár rendezett. Előadást tartott Margócsy István, Szajbély Mihály, Szörényi László, Palágyi Márta, Deme Zoltán, Kaposvári Gyula és Szurmay Ernő.

EMLEKÜLÉS

1982. december 9-én az MTA Székházában ünnepi ülést rendezett Társaságunk. Tolnai Gábor elnöki megnyitója után Tarnóc Márton tartott előadást *Kodály és a régi magyar műveltség* címen. Ezután került sor a Toldy Ferenc-emlékérem átadására, melyet a Társaság vezetősége 1982-ben **M a r t i n k ó A n d r á s**-nak ítélte oda. Martinkó munkásságát Pálmai Kálmán ismertette.

„A Magyar Irodalomtörténeti Társaság második alkalommal adományozza a mai napon a Toldy Ferenc-emlékérmeket, ezúttal kiemelkedő irodalomtörténeti munkásságáért Martinkó András tagtársunknak.

Sokoldalú tudós-tanárt köszöntünk a Toldy-emlékérem átadásakor. Martinkó András munkásságát első tudományos műhelye, az Eötvös Kollégium éppúgy meghatározta, mint sokesztendő tanári működése felvidéki gimnáziumokban, s az egyetem különböző katedráin.

Az Eötvös Kollégiumban kiváló képzettséget szerzett: az irodalom iránti fogékonysága nyelvészeti stúdiumokkal gazdagodott; magyar–francia szakosként több idegen nyelvet sajátított el, melyet fordítóként s a szakirodalom mindig friss, széles körű ismeretében hasznosított; tanulmányai bizonyítják, hogy otthonosan mozog a szociológia, a művelődéstörténet s az irodalomelmélet legújabb irányjaiban. Legfőbb érdeklődési területe pályája kezdetétől a 19. század irodalma: Kemény és Madách, Vörösmarty és Petőfi, majd kissé korábról Berzsenyi és Csokonai kora. Tanulmányaiban egy mindig nyitott, vitára kész, elfogulatlan szellemű tudóssal találkozunk; számára az olvasás, a mű mindig élmény: ezért tud mindig újra felfedezni műveket – s vérbeli tanárként a felfedezés örömét tudja átadni olvasóinak, munkatársainak; továbbgondolásra, munkára serkentő inspiratív erővel. *Báró Kemény Zsigmond pályafordulata* (1937) c. könyvét, *A prózaíró Petőfiről* szóló monográfiáját (1965), olvasmányának is lebilincselő, gazdag és izgalmas tanulmányköteteit (*Költő, mű és környezet* 1973, *Teremtő idők* 1977) alapművekként forgatjuk. Irányt szabó nézeteket tanultunk tőle a magyar romantikáról; Petőfi világirodalmi nagyságát, formaművészetét

több tanulmányban világitotta meg; döntő fontosságú kérdéseket tisztázott áldozatos filológiai munkával a Vörösmarty- és a Petőfi-művek körül.

Martinkó András ez év szeptember 22-én volt 70 éves. Amikor Társaságunk tagsága nevében tisztelettel köszöntöm őt, örömmel jelenthetem, hogy ő 70 évesen is örök fiatal, a tudományban örök elégedetlen, mindig megújulni kész tudósunk. Kívánjuk, hogy még sok éven át legyen munkára ösztönző vitatársunk.”

Az emlékérmeket Tolnai Gábor adta át.

Társaságunk 1982-ben meghirdetett irodalomtörténeti pályázatának értékelésére is ekkor került sor. Wéber Antal, a bíráló bizottság elnöke ismertette a pályázatot és hirdette ki az eredményt. Beszámolójában elmondta, hogy a pályaművek általában jók, ha nem is kiemelkedő színvonalúak voltak. Szinte mindegyikben található olyan anyag, amely figyelemre méltó, illetőleg további munkálkodásra ösztönöz.

Volt olyan pályázónk, aki három színvonalas művet nyújtott be (Kodolányi, Tóth Ede, Péczely József munkásságáról). Egy téma alaposabb feldolgozása ez esetben talán több lett volna. A témák köre egyébként igen változatos, olvashatott a bizottság dolgozatot Vas Gerebenről, Karcag kulturális életéről, György Oszkáról, Segesvári Istvánról, egy múlt századi naplóról, Miskolc irodalmi és művészeti életéről, adatgazdag munkát Hatvan irodalmi múltjáról, a Weiss Manfréd-gyár szabadegyeteméről, Krúdy kisregényeiről, az erdélyi magyar irodalomról, Jósika *Eszther* című regényéről, Lovik Károlyról. Mint a címek is mutatják, a műelemző és a helytörténeti témák arányosan oszlottak meg. A feladattal mégis a helytörténeti témák feldolgozói birkóztak meg valamivel jobban.

Közös hibaként állapítható meg egyfajta – szerzőhöz vagy helyhez fűződő – elfogultság, amely nemegyszer a tárgyilagosság rovására érvényesült.

A bíráló bizottság elnöke Wéber Antal volt, a bizottság munkájában részt vett Kabdebó Lóránt, Kocsis Rózsa, Nagy Miklós, Pálmai Kálmán, Csűrös Miklós, Margócsy István, Mezei Márta. Ebben az évben első díjat arra érdemes munka hiányában a bizottság nem adott ki.

A bizottság második díjban részesítette: *Kovács Bakonyi Istvánt*, aki *Társadalombírálat 1937-ben* címen alapos, sokrétű vizsgálatnak vetette alá Németh László *Kocsis szeptemberben* című regényét.

Kulcsárbarna Károlyt, aki *Énekes Nagy István költőprédikátor tevékenységének néhány fejezetét* mutatja be, önálló kutatások alapján, gondos filológiai vizsgálatok eredményeként.

A bizottság harmadik díjat adott:

Talpalló Piroskának, aki Ki előtt a cél: mindig a közjó címen Kupa Árpád, a századvég és a századforduló munkásírójának pályaképét rajzolta meg jól dokumentáltan.

Gyárfás Endréné dr. Kincses Editnek, aki Csepreghy Ferenc drámatrói pályakezdéséhez szolgált adalékokkal, s ezt jól illesztette bele a munkásművelődés, egyleti színjátszás helyi (esztergomi) viszonyainak új adatokkal szolgáló ismertetésébe.

HÍREINK

Társaságunk Goethe-tagozata, az NDK Kulturális és Tájékoztató Központja, a Magyar Rádió, és a TIT Budapesti Irodalmi Szakosztálya közös műsorában Keresztury Dezső idézte fel Goethe életművét.

*

Dumitrás Mihály Darvas József-emlékérmét alapított. A díj odaítéléséről egy bizottság dönt, amelynek Társaságunk is tagja.

*

Az elhunyt Julow Viktor helyett a Társaság vezetőségébe kooptáltuk Bitskey Istvánt.

*

Társaságunk rendezésében Október 22-én, Arany János halálának 100. évfordulóján koszorúzási ünnepség volt a költő budapesti síremlékénél. Tarnóc Márton megemlékezése után az MTA nevében Láng István és Szabolcsi Miklós helyezte el a koszorút. Megkoszorúzta a síremléket a Művelődési Minisztérium, a Magyar Írók Szövetsége, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a budapesti Arany János Gimnázium, Nagykőrös városa, az Arany János Múzeum és Társaság, valamint az Arany János nevét viselő nagykőrösi intézmények.

*

Társaságunk több koszorúzási ünnepségen vett részt. Az év folyamán megkoszorúztuk többek között László Anna, Veres Péter, Berda József, Hajnal Anna, Thurzó Gábor, Devecseri Gábor, Örkény István, Tamási Áron, Kahána Mózes, Komlós Aladár, Vértés György emléktábláját, illetve sírját.

CSÁKY EDIT

1982-BEN FELVETT ÚJ TAGJAINK

Asztalos Éva, dr. Bárdos József, dr. Benkő Loránd, dr. Bertha Zoltán, Bibók Ferencné, Bibók Ferencné Nyilas Júlia, dr. Detrekőy Emilné, dr. Enyedi Sándor, Kotzián Lászlóné, Haiman György, Jenőfi György, Juhász Istvánné Megyeri Katalin, Kereszty Andrásné, Kontra Györgyné, Kugyela Anna, dr. Kukovecz Györgyné Zentai Mária, Leblancné Kelemen Mária dr., dr. Maróti Zsuzsanna, Mentés Éva, dr. Mészáros Györgyi, Pála Károly, dr. Papp István, dr. Pomogáts Béla, dr. Praznovszky Mihály, dr. Sebe Jánosné dr. Madácsy Piroska, Szentkirályi Zsolt, Szirmai Éva, dr. Tóth Lajos, dr. Udvarhelyi Dénes.